

Viera SMOLÁKOVÁ
Prešovská univerzita
Prešov, Slovensko
vierasmolak@gmail.com

VYBRANÉ ZVUKOVÉ CHARAKTERISTIKY REČI V MÉDIÁCH

Viera SMOLÁKOVÁ
University of Prešov
Prešov, Slovakia
vierasmolak@gmail.com

SELECTED AUDITORY CHARACTERISTICS OF SPEECH IN THE MEDIA

The article maps selected auditory characteristics in the media from phonetic point of view. This is done through assesment of a suprasegmental sample of speech taken from various broadcasters and broadcasting genres. From the perceptual viewpoint, it is clear that certain audiovisual media genres use an intonation which differs between public and commercial broadcasters. Exterimental phonetic analysis seeks first to verify this and then to provide information about the specific vocal sound of media workers.

Keywords: news, melody, phonetic analyses.

Úvod

Každodennosť mediálnych vystúpení a ich dopad na obraz a kultiváciu reči sa ukazuje natolko výrazne, že považujeme za prínosné zastaviť sa pri skúmaní reči mediálnych pracovníkov, všimnúť si prítomné signifikantné javy a pokúsiť sa pomenovať špecifiká tých, ktorí vstupujú do našich obývačiek prostredníctvom televíznej obrazovky pravidelne. Zaujímať nás bude žáner spravodajstva, keďže práve ten sa prezentuje ako „výkladná skriňa“ či „vlajková loď“ každého vysielateľa. Na druhej strane treba mať na pamäti žánrové nastavenia, ich normatívny rámec, kde očakávame javy istej kvality a naopak, vieme vymedziť tie, ktoré prekračujú rámec spravodajstva.

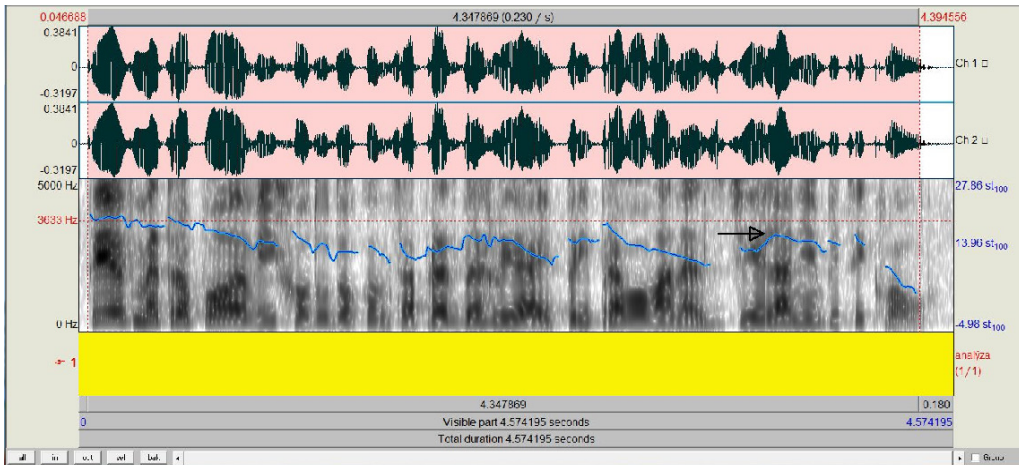
Pri porovnaní vysielateľov v duálnom systéme vysielania sa jednoznačne ukazuje tendencia naznačujúca výraznú prítomnosť infotainmentových prvkov v spravodajstve komerčných vysielateľov, ktoré majú predovšetkým upútať a udr-

žať divácku pozornosť. Okrem obsahovej stránky infotainmentu badáme aj špeciickú formu výrazových zvukových prostriedkov v oblasti intonácie, ktoré sa pri prezentovaní týchto „zozábavňujúcich“ informácií používajú. Sémantika, ktorá by mala mať vždy dominanciu vo vzťahu k uplatňovaniu výrazových prostriedkov, je v tomto smere určujúca a svojim spôsobom ospravedlňujúca príznakové intonačné javy infotainmentových príspevkov. Problém nastáva, ak sa hranica žánrových nastavení posunie do takej miery, že aj nociónálne spravodajské príspevky sa realizujú príznakovo. Máme tu na mysli istú stereotypizáciu, ktorú percepčne zaznamenávame pri uplatňovaní intonačných prostriedkov práve v spravodajstve komerčných vysielateľov. Dodat' správe senzačnosť, hoci je neutrálna, sa mediálny pracovníci snažia špecifickou kombináciou zvukových prostriedkov.

V príspevku budeme uvádzať analýzy prehovorov a príklady, ktoré reprezentujú jednotlivých vysielateľov. Táto kvalitatívna analýza je ukotvená v prvotnej percepčnej analýze, ktorá vymedzila signifikantné javy, a až následne ich preverila prostredníctvom experimentálnej počítačovej analýzy rečového signálu. Tento prístup sa ukazuje ako funkčný vo vzťahu skúmanej teórie a praxe zvukovej roviny spisovnej slovenčiny. Zvukový súbor bol vytvorený z nahrávok hlavného televízneho spravodajstva verejnoprávneho vysielateľa RTVS (Správy RTVS) a komerčného vysielateľa TV Markíza (Televízne noviny), ktoré boli vysielané od 11.3.2019 do 29.3.2019.

1. Súčinnosť melódie a dôrazu

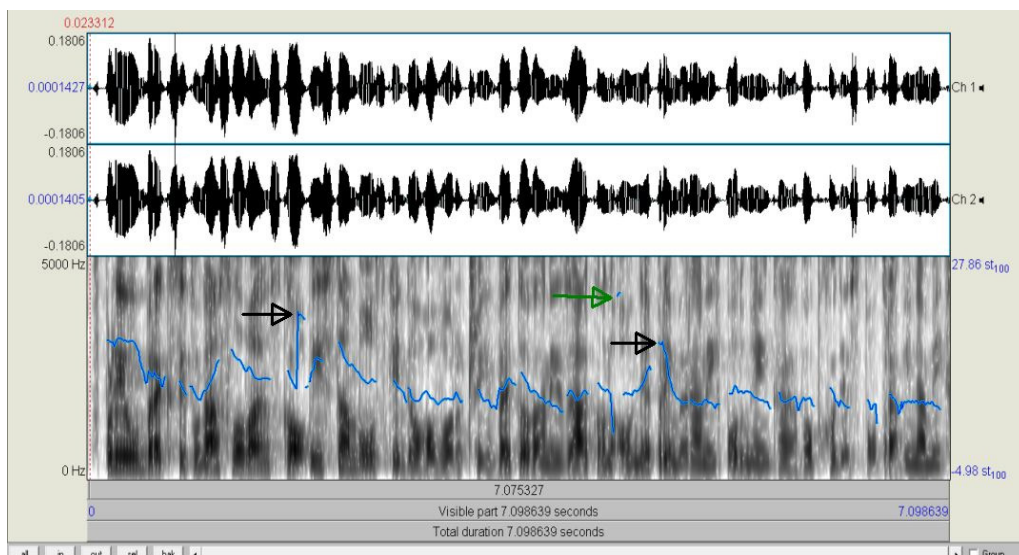
V príspevku budeme hovoriť predovšetkým o melodickom priebehu vety, ktorý sa výrazne podieľa na vnímaní celkovej intonácie hovoriaceho. Je dôležité si uvedomiť, že pojem intonácie je súhrný a odkazuje k dominantným suprasegmentálnym javom, ktoré súčasne vytvárajú zvukový obraz prejavu (porovnaj Sabol, 1985). Z fonetického pohľadu nás zaujíma opis suprasegmentálnych javov, pričom pamätáme na ich fonologickú funkčnosť. Pri melódií vety je zrejmi jej normatívny rámec v spisovnej slovenčine týkajúci sa realizovania konca výpovede (Kráľ, 2016: 90–98). Mnohé odborné príspevky mapujú práve tento tónový pohyb, ktorý má mať očakávaný priebeh (porovnaj Findra, 2007; Kráľ, 2001). Vo väčšine prípadov nie je problematické samotné uplatňovanie najčastejšej konkluzívnej kadencie v spravodajských prehovoroch, ale spôsob, akým sa hovoriaci prepracuje k tónovému poklesu na konci výpovede. Tu už možno hovoriť o prítomnom stereotype umelých melodických zdvihov, ktoré sa využívajú len preto, aby mal hovoriaci dostatočnú rezervu tónov na zostúpenie na konci výpovede. Takýto melodický priebeh možno dominantne nachádzať v komerčnom spravodajstve (vid' obr. 1).

Obrázok 1: Výpoveď v Televíznych novinách: „**Tie** v metropole východu dokonca predbehli aj **prípravované zdieľanie** bicyklov.
 „ Šípka naznačuje melodický zdvih na konci výpovede.
Boldom naznačujeme použitie dôrazu.

Ukážka v prvom obrázku obsahuje analýzu výpovede moderátorky spravodajstva komerčnej televízie Markíza vykonanú v programe PRAAT. Modrá krivka zobrazuje melodický priebeh, pričom sme si v nastaveniach analyzátoru zvolili stupnicu poltónov (skratka ST z anglického semitones) pri referenčnej hodnote 100Hz (v tomto nastavení ponúkame aj ostatné analýzy). Môžeme vidieť, že záver výpovede je voči predchádzajúcemu melodickému priebehu dvihnutý, čo naznačuje aj šípka na obrázku. Tento melodický zdvih je doplnený o realizovanie dôrazu na predposlednom slove výpovede. Dôrazom, ktorý sme vyhodnocovali percepčne, sa podkladajú v ukážke slová, ktoré sa primárne nevzťahujú k sémantike výpovede (v popise obrázka sú dôrazové slová zvýraznené tučným písmom). Dôraz tu slúži ako „pomocné lano“ pri uplatňovaní melodického zdvihu. V spisovnej slovenčine je dôraz opísaný ako suprasegment vznikajúci silovou moduláciou a melódia ako suprasegment vznikajúci tónovou moduláciou. Súčinnosť rôznorodých suprasegmentov je zrejmá z ich povahy paradigmatického navrstvovania sa na segmentálnu úroveň. Problémom je, ak sa suprasegmenty neuplatňujú funkčne vo vzťahu k obsahu výpovede, ale nenáležite sa využívajú tak, aby naplnili stereotypnú intonáciu. Opísanú nevhodnú súvzťažnosť dôrazu a ohybu melodémy považujeme na základe percepčnej analýzy za stereotypný jav intonácie v komerčnom spravodajstve.

Súčinnosť dôrazu a melódie sa ukazuje ako často využívaná aj v spravodajstve verejnoprávneho vysielateľa. Rozdielom voči komerčnému spravodajstvu je práca s vetnou perspektívou zohľadňujúca logicko-pojmové ukotvenie výpovede.

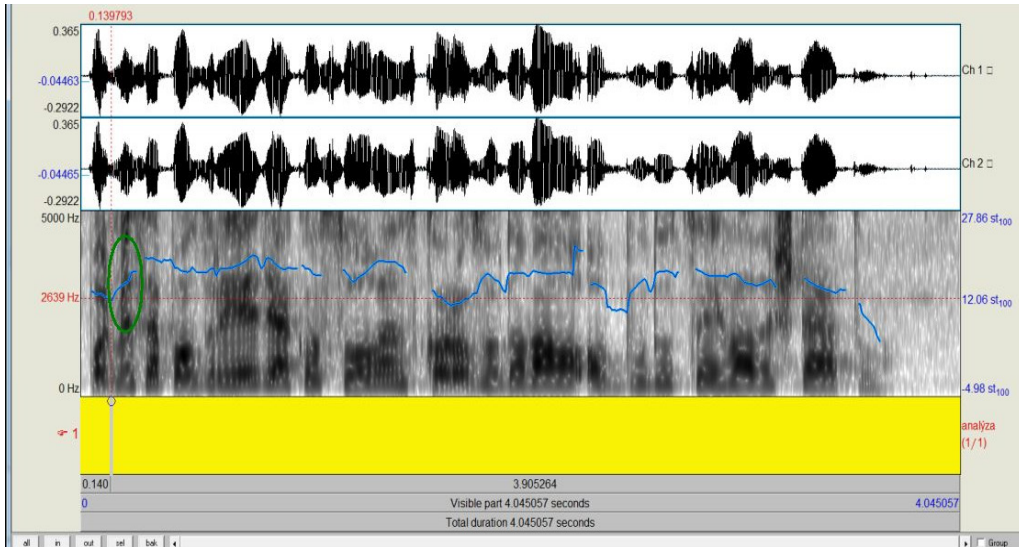

Obrázok 2: Výpoveď v Správach RTVS: „**Vplyv brexitu na Slovensko, Istanbulský dohovor či vetovaný zákon o neprimeraných podmienkach v obchode s potravinami...**“

V druhej ukážke máme analýzu nedokončenej výpovede, čo naznačuje aj prítomná semikadencia melodickéj krivky na konci zobrazeného okna. Ide o výpoveď moderátorky spravodajstva vo verejnoprávnej televízii. Uplatnené dôrazové slová podporujú lepšie vnímanie sémantiky výpovede. Zaznamenávame súčasne aj ohyb melodémy smerom hore, špecificky sa pracuje s melodickým vymedzením predložky *o* v slovnom spojení *o neprimeraných* (šípka naznačujúca melodický pohyb predložky je zelená). Predložka je tónovo nadsadená voči nadchádzajúcej prvej slabike plnovýznamového slova a súčasne na seba preberá aj funkciu nositeľa prízvuku v takte. Celé spojenie je podložené dôrazom. Na tomto príklade je pekne vidieť priestor realizácie prízvuku (jednoslabičná predložka *o*) voči priestoru realizácie dôrazu (celé spojenie *o neprimeraných*), ktorý percepčne detekujeme vo vzťahu k okolitým nedôrazovým slovám.

2. Melódia a začiatok výpovede

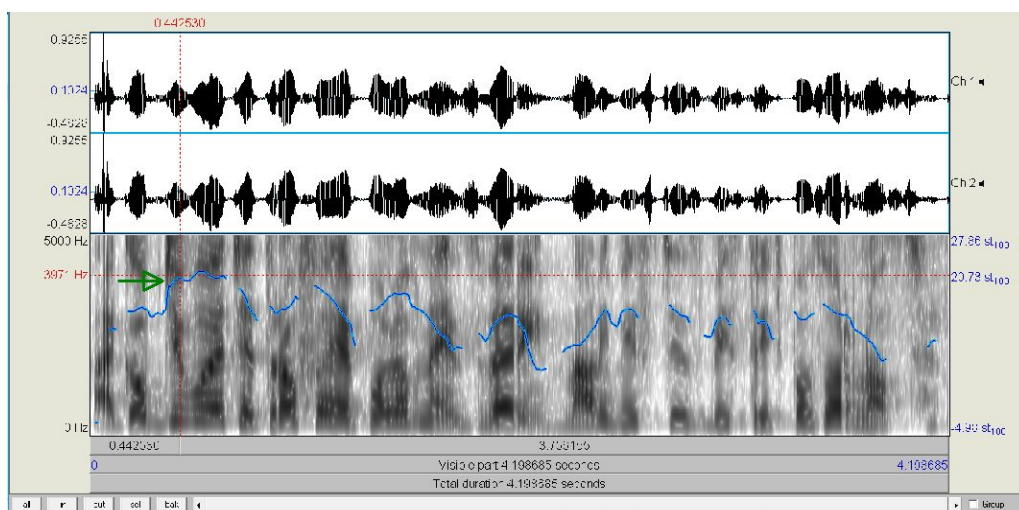
Ortoepická norma opisuje v spisovnej slovenčine priebeh koncového výpovedného úseku. Začiatok výpovede nemá normovaný melodický priebeh, počúvajúcí však dokáže vyhodnotiť príznakovosť výpovede na pozadí použitej melódie (a hlasového registra) už na začiatku prehovoru. Pre komerčné spravodajstvo sa tu stereotypne ukazuje ďalší jav zachytený na ohybe melodémy: začiatok výpovede je sprevádzaný výrazným zdvihom. Melódia stúpa najčastejšie od druhej slabiky a je oproti prvej slabike výpovede výrazne tónovo vyššie (obr. 3).

Obrázok 3: Výpoveď v Televíznych novinách: „Podme sa pozrieť, ako Slovensko rozhodovalo o budúcej hlave štátu.“

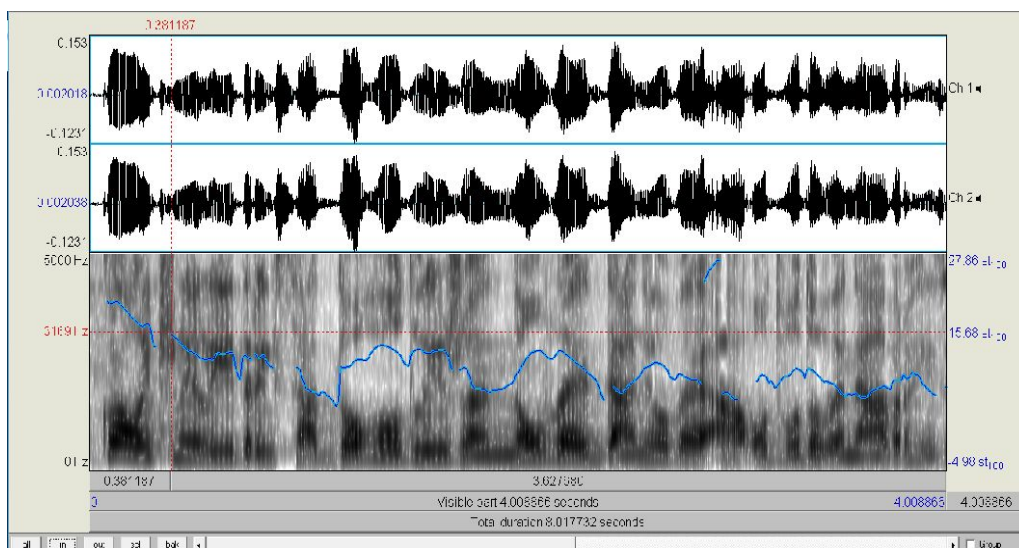
Kým prvá slabika na obrázku 3 sa realizuje vo výške 12 ST, druhá je o 7 ST vyššie (dosahuje hodnotu 19 ST). Tento zdvih (označený zelenou elipsou na obrázku) nie je v prehovoroch komerčného spravodajstva ojedinelý, aj percipient bez lingvistického vzdelania zachytí melodický ohyb na začiatku výpovede. Dôkazom sa stávajú parodované prejavy moderátorov komerčného spravodajstva, ktoré sú realizované v úvode práve týmto signifikantným zdvihom.

Takýto melodický nábeh v úvode prehovoru možno zaznamenať ako realizáciu melódie na plnovýznamových slovách. Pokiaľ je v takte prítomná proklitika, melodéma sa začína dvíhať až na autosémantickom slove. Opäť tu možno vidieť barličku silovej modulácie vo forme realizovania prízvuku na prvej slabike plnovýznamového slova a súčasne podložený dôraz na celom slove. Tieto javy silovej modulácie pomáhajú vypichnúť melódiu vyššie voči zvukovému okoliu. Ako ukážku sme použili na analýzu vetu „Ak obdivujete trofeje poľovnej zveri, mali by ste zbystriť pozornosť.“, ktorá bola vypovedaná moderátorkou v Televíznych novinách TV Markíze (obr. 4). Rozdiel poltónov prvého plnovýznamového slova vo výpovedi je výrazný: melódia stúpa od 15 ST k 21 ST (porovnaj začiatok modrej krivky na obr. 4, ktorý je označený zelenou šípkou).

Obrázok 4: Výpoveď v Televíznych novinách: „Ak obdivujete trofeje poľovnej zveri, mali by ste zbystriť pozornosť.“

Naopak nocionálny melodický začiatok výpovede sme zaznamenali v Správach RTVS. Moderátorka začína výpoveď vo výške 20 ST a počas prvého slova klesá na necelých 14 ST. Následné melodické zdvihy zaznamenané modrou krivkou súvisia s dôrazovými slovami, ktoré moderátorka používa. Dôraz sa realizuje na slovese *dohodli* a na prídavných menách *nové daňové a odvodové* (obr. 5).

Obrázok 5: Začiatok výpovede v Správach RTVS: „Koaliční lídri sa **dohodli**, že **nové daňové a odvodové** návrhy zákonov z dielne SNS presunú na ďalšiu schôdzu parlamentu.“

Obdobný spôsob stvárňovania melodického priebehu začiatku vety v spravodajstve verejnoprávneho vysielateľa je možné si všimnúť aj na ukážke na obr. 2.

Záver

Žáner spravodajstva má dominantné postavenie v programovej štruktúre televíznych vysielateľov, zvyčajne otvára hlavný vysielací čas, tzv. prime time. Štandardizácia spravodajstva je vnímaná nielen v obsahovej, ale aj vo formálnej rovine. Očakávané intonačné prejavy sa stávajú stabilnou súčasťou kódu, ktorý sa dostáva k príjemcovi. Rozdielnosť v použití intonačných prostriedkov v porovnaní komerčného a verejnoprávneho spravodajstva je rozpoznateľná aj pre laickú verejnosť. Percepčné kritérium, ktoré sa na prvý pohľad môže zdať neobjektívne, je prvotne dôležité aj pre uplatnenie fonetickej analýzy. Profesionál má teda rovnaké východiská ako široká divácka obec. Následná experimentálna analýza má opodstatnenie, nie je analýzou samou pre seba, ale snaží sa zachytiť a následne vyhodnotiť prítomné javy. V našom príspevku sme skúmali prejavy melódie v súčinnosti s dôrazom ako aj použitie melodémy na začiatku výpovede. Je to len malý odraz komplexnosti intonačných javov, ich štandardizácia je však natoľko výrazná, že sa stala hlavným motívom nášho sledovania.

LITERATÚRA

Findra 2007: Findra, J. *Časté intonačné problémy v médiách*. In: Slovensko (Verejná správa 13/2007) dostupné na <https://www.e-obce.sk/clanky/349.html> (12.4.2019)

Kráľ 2001: Kráľ, Á. *Intonácia oznamovacej vety*. Slovenská reč, 66, s. 257–277.

Kráľ 2016: Kráľ, Á. *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Martin: Matica slovenská.

Sabol 1985: Sabol, J. *Intonácia spisovnej slovenčiny*. In: Slovakistické štúdie. Zborník vybraných prednášok Letného seminára slovenského jazyka a kultúry SAS. Martin: Matica slovenská, s. 465–470.